

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد خمینی شهر
دانشکده علوم انسانی
گروه اقتصاد

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

عنوان:

**آزاد سازی تجارت خارجی و تأثیر آن بر رشد اقتصادی کشور
ایران طی دوره ۱۳۸۴-۱۳۵۸**

استاد راهنما:

دکتر حسین کریمی هسینیجه

استاد مشاور:

دکتر کیومرث آقائی

نگارش:

رخساره حضرتی

۱۳۸۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد خمینی شهر

دانشکده علوم انسانی، گروه اقتصاد

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد گرایش توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

عنوان:

آزاد سازی تجارت خارجی و تأثیر آن بر رشد اقتصادی کشور ایران طی دوره ۱۳۸۴-
۱۳۵۸

نگارش:

رخساره حضرتی

زمستان ۱۳۸۷

در تاریخ ۱۳۸۷/۷/۲۳ توسط کمیته تخصصی زیر مورد بررسی و تصویب نهائی قرار گرفت.

دکتر حسین کریمی هسینجه	۱- استاد راهنمای پایان نامه
دکتر کیومرث آقایی	۲- استاد مشاور پایان نامه
دکتر همایون رنجبر	۳- استاد داور (اختیاری)
دکتر مصطفی رجبی	۴- استاد داور (اختیاری)
دکتر مصطفی رجبی	سرپرست تحصیلات تکمیلی دانشکده

پیشگفتار

در پایان جنگ جهانی دوم رشد تجارت سرعت گرفته و در سه دهه اخیر بر شتاب آن افزوده شده تا جایی که سهم تعدادی از کشورها از تجارت جهانی بر سهم آنها از تولید جهانی پیشی گرفته است. اقتصاد امروز جهان تصویر مناسبی را از حجم تجارت خارجی به نمایش می گذارد. در همین راستا کشورهای مختلف جهان به دنبال افزایش توانائی اقتصادهای ملی می باشند و تلاش می کنند تا حجم تجارت خارجی خود را افزایش دهند تا از مزایای ایستا و پویای آن بهره مند گردند. اما تجارت در اقتصاد پیچیده جهانی امروز تجارتي در شرایط مساوی و در عرصه رقابت کامل نیست و لذا موفقیت در آن بدون تدوین سیاستهای استراتژیک تجاری توسط سیاست گذاران نظام و برخورد فعال و ارائه راه حل‌های علمی و دقیق توسط مدیران اجرائی تقریباً محال می نماید.

یکی از مسیرهایی که کشورهای مختلف جهان در راستای افزایش تجارت خارجی خود طی می نمایند، روی آوردن به آزاد سازی تجارت است که با پارامتر درجه باز بودن اقتصاد سنجیده می شود. این سیاست در میان انواع سیاست ها، در قالب برنامه های تعدیل اقتصادی مورد توجه بسیاری از کشورها قرار گرفته است به طوری که هر یک به گونه ای سعی در آزاد ساختن کشور خود از قید و بند‌ها داشته اند. آزاد سازی به عنوان گامی موثر در جهت دور کردن اقتصاد از حالت دستوری و رسانیدن آن به وضعیت اقتصاد آزاد از جایگاه ویژه ای برخوردار است. به عبارت دیگر هر کشوری که از اقتصاد بازتری برخوردار باشد، موقعیت مناسب تری جهت حضور در عرصه های جهانی و بین المللی خواهد داشت، بطوری که آزاد سازی با کاهش محدودیتها و حذف نسبی تعرفه ها، موانع تجاری را به حداقل می رساند و زمینه ادغام اقتصادی را فراهم می آورد. در این میان توانائی و سهم کشور مربوطه در وابستگی متقابل جهانی افزایش می یابد. به علاوه آزاد سازی تجارت خارجی می تواند مولفه ها و شاخص های اقتصادی در عرصه بین المللی را تحت تاثیر قرار دهد و مسیر مناسبی را در جهت بهره برداری های مفید و مثبت اقتصادی به روی کشورهای جهان باز نماید. استفاده از سر ریزهای تکنولوژی، استفاده از سرمایه و منابع مالی، تقسیم کار بین المللی، دسترسی به بازارهای مصرف وسیع تر و جدید و حضور در تولید بین المللی از جمله این شاخص های اقتصادی است.

این سیاست تنها به کشورهای توسعه یافته و صنعتی اختصاص ندارد و امروزه بسیاری از کشورهای در حال توسعه نیز از این سیاست به عنوان یکی از ابزارهای مهم در جهت رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی بهره می برند. در این میان می توان به کشورهای هنگ کنگ، تایوان، سنگاپور، برزیل، آرژانتین، مکزیک، شیلی و ترکیه اشاره کرد. کشور ایران نیز جهت دستیابی به رشد اقتصادی بالاتر سیاست های تعدیل اقتصادی خود را بر مبنای کاهش و کنترل محدودیتها و گرایش به سمت آزاد سازی از سال ۱۳۶۸ آغاز نموده است اما از آنجا که شرایط اقتصادی آن در شرایط رقابتی قرار ندارد و

آزاد سازی باید در شرایط کاملاً محتاطانه انجام پذیرد ، تحقیق حاضر تلاشی است در جهت شناخت هر چه بیشتر اثر آزاد سازی تجارت خارجی بر رشد اقتصادی ایران تا بدین وسیله برخی نکاتی را که انتخاب خط مشی تجاری مناسب برای کشورمان توجه بیشتری را می طلبد شناسائی نماید . البته قبل از هر چیز لازم است یاد آوری شود که آزادسازی تجارت می تواند طیف گسترده ای از اقدامات و سیاستها را در بر گیرد که بررسی توأم آنها پیچیدگی و دشواریهای خاصی را ایجاد می کند و نیز می دانیم که بررسی تمام واقعیات در قالب یک مدل یا یک تحقیق ، یا اصولاً امکان پذیر نیست و یا آنکه اگر باشد از عمق لازم برخوردار نمی گردد . لذا به منظور تجرید و خلاصه سازی و تمرکز دقیق تر بر یک موضوع ، تنها به سیاست های تعرفه ای اکتفا کرده ایم و منظور از آزاد سازی در این رساله کاهش و یا حذف محدودیتها و تعرفه های تجاری است که با شاخص درجه باز بودن سنجیده می شود.

بر همین اساس فصل اول این پایان نامه به ترتیب به بیان مسئله و ضرورت تحقیق می پردازد . سپس در بخش های بعدی این فصل اهداف ، فرضیه های تحقیق ، قلمرو تحقیق روش انجام تحقیق ، کاربرد نتایج ، سازماندهی تحقیق و واژه های عملیاتی تشریح می گردد .

فصل دوم تحقیق در ابتدا به مبانی نظری و تاریخیچه رشد اقتصادی و سیاست های تجاری (آزادسازی تجارت خارجی) و تاثیر آن دو بر یکدیگر می پردازد . پس از آن مروری بر ادبیات موضوع تحقیق مبتنی بر دو بخش مطالعات خارجی و داخلی ارائه خواهد گردید .

فصل سوم پس از مروری بر سیاست های تجاری ایران به ارائه روش برآوردی به کار گرفته شده در این تحقیق اختصاص دارد .

فصل چهارم این تحقیق ، اختصاص به تحلیل نتایج برآوردی الگو و بویژه بررسی نتایج ناشی از آزمون های فرضیه تحقیق دارد . سر انجام در فصل پنجم ، نتایج تحقیق به طور مجزا برای هر یک از آزمون فرضیه های تحقیق مورد تجزیه و تحلیل اقتصادی قرار می گیرد . و در ادامه این فصل نتیجه گیری کلی و پیشنهادات مطالعات آتی ارائه می شود .

سپاس گذاری

سربر آستان جلال پروردگار بی همتا می سایم که دگر بار توفیق اندوختن دانشی هر چند اندک را روزی ام فرمود. اکنون که بر فراز سال های تحصیل به افتخار ایستاده ام، سرشارم از سپاس و ستایش ایزدی که مرا عزت کسب علم عطا فرمود و یاری ام نمود تا در این سالها، خالی از وسوسه های شیطانی و لبریز از عشق پاک او باشم.

در کمال تواضع و فروتنی منت اساتید فرزانه و بزرگواری را به دوش می کشم که راهی نو پیش رویم گشودند و به ماورای نادانسته هایم راه نمودند.

بدینوسیله از زحمات استاد گرانقدر جناب آقای دکتر حسین کریمی هسنیجه که راهنمایی این پایان نامه به عهده ایشان بوده و در مراحل مختلف تحقیق همواره از نظرات ایشان بهره مند گردیده ام و با سعه صدر کنجکاویها و مزاحمتهای وقت و بی وقت مرا تحمل کردند و سایه به سایه قدمهای ناتوانم را توان بخشیدند تقدیر مینمایم.

همچنین لازم میدانم از جناب آقای دکتر کیومرث آقائی به جهت مشاوره سازنده سپاسگذاری نمایم.

در پایان از تمامی اساتید گروه اقتصاد بویژه جناب آقایان دکتر مصطفی رجبی، دکتر کمیل طیبی و استاد ارجمند جناب آقای عباس کلوانی و همچنین از جناب آقای عباس شهریور که با نهایت خلوص در این پروژه همواره یاری ام نمودند کمال تشکر و سپاس را دارم و از درگاه ایزد متعال برای ایشان آرزوی موفقیت و سربلندی در تمامی مراحل زندگی را خواستارم.

کلیه حقوق مادی مرتبط بر نتایج
مطالعات، ابتکارات و نوآوریهای
ناشی از تحقیق موضوع این پایان
نامه متعلق به دانشگاه آزاد اسلامی
واحد خمینی شهر است

تقدیم به :

گل یاس بقاء، بارش باران وفا، ساحل زیبای لقاء، جلوه ایمان
و رضا، ماکم ایمان و وفا، آیت آینده ما، نقش همه خاطرها
ها، چشمه جوشان عطا، یار غم و رنج و بلا، پدر عزیزم که
وجودش پر مهرش تکیه گاهم و درخشش پشمانش نور
امیدم بود.

و ...

شبنم گلبرگ میات، وسعت دریای گذشت، آینه مجب و میاء،
معنی تک واژه مهر، سنگ صبور دل ما، مادر عزیزم.
عزیزی که سیمای مهربان پرگذشتش همواره قوتم بخشید تا
کدورت غم، التهاب نیاز، سایش و فرسایش مرا از رفتن باز
ندارد. در برابر وجود نازنینتان زانوی ادب بر زمین نهاده و با دلی
مالامال از عشق و محبت بردست و دیدگان پرمهرتان صد
بوسه می زنم تا که اندک مرهمی باشد بر رنج های پنهانتان.

ISLAMIC AZAD UNIVERSITY

Khomeini shahr Branch

Faculty of Humanities

Department of Economics

M.A.Thesis

Subject:

**Liberalization and it's Effect on Economic
Growth of Iran 1979-2005**

Thesis Advisor:

H. Karimi Hosnijeh Ph.D

Cosulting Advisor:

K.Aghaei Ph.D

By:

R. Hazrati

2008

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱.....	فهرست مطالب
ه.....	فهرست جداول
۱.....	چکیده

فصل اول کلیات تحقیق

۳.....	۱-۱ مقدمه
۴.....	۲-۱ بیان مساله
۵.....	۳-۱ ضرورت تحقیق
۶.....	۴-۱ اهداف تحقیق
۶.....	۵-۱ سوال و فرضیه های تحقیق
۶.....	۶-۱ قلمرو تحقیق
۶.....	۷-۱ روش انجام تحقیق
۷.....	۸-۱ کاربرد نتایج تحقیق
۷.....	۹-۱ سازماندهی تحقیق
۷.....	۱۰-۱ کلید واژه ها

فصل دوم مروری بر ادبیات موضوعی

۱۰.....	۱-۲ مقدمه
۱۰.....	۲-۲ مبانی نظری تحقیق
۱۰.....	۲-۲-۱ رشد اقتصادی
۱۱.....	۲-۲-۲ مروری تاریخی بر نظریات رشد اقتصادی
۲۰.....	۲-۲-۳ جمع بندی
۲۱.....	۳-۲ سیاست تجاری
۲۴.....	۳-۲-۱. سیاست تجاری و رشد اقتصادی
۲۵.....	۳-۲-۱-۱ مبانی نظری

۳۸	۴-۲ مروری بر مطالعات انجام شده .....
۳۸	۱-۴-۲ مطالعات خارجی .....
۵۲	۲-۴-۲ مطالعات داخلی .....
۶۷	۵-۲ خلاصه و نتیجه گیری .....
فصل سوم روش تحقیق	
۶۹	۱-۳ مقدمه .....
۶۹	۲-۳ سیاست تجاری در ایران .....
۶۹	۱-۲-۳ تحلیلی بر سیاست تجاری ایران .....
۷۲	۲-۲-۳ سیاست تجاری و واردات .....
۷۲	۱-۲-۲-۳ تعرفه ها .....
۷۳	۲-۲-۲-۳ محدودیت های غیر تعرفه ای .....
۷۳	۳-۲-۲-۳ حمایت اضطراری .....
۷۳	۳-۲-۳ سیاست تجاری و صادرات .....
۷۴	۱-۳-۲-۳ یارانه و مالیات صادراتی .....
۷۴	۲-۳-۲-۳ رویه های گمرکی برای صادرکنندگان .....
۷۴	۳-۳-۲-۳ مناطق پردازش صادرات .....
۷۵	۳-۳-۳ مروری بر روند رشد اقتصادی ایران .....
۷۵	۴-۳ سیاست تجاری و رشد اقتصادی در ایران .....
۷۶	۱-۴-۳ روش برآورد مدل .....
۷۷	۲-۴-۳ مدل .....
۷۹	۳-۴-۳ داده ها .....
۸۰	نرم افزار مورد استفاده در برآورد مدل .....
۸۶	۵-۳ خلاصه و نتیجه گیری .....

فصل چهارم برآوردها و تجزیه و تحلیل آماری نتایج

۱-۴	مقدمه	۸۸
۲-۴	الگوی مورد برآورد	۸۸
۳-۴	چارچوب تحلیل	۸۹
۱-۳-۴	تأمین فروض کلاسیک	۹۰
۲-۱-۳-۴	آزمون ریشه واحد	۹۱
۳-۱-۳-۴	آزمون ریشه واحد دیکی - فولر (DF)	۹۲
۲-۳-۴	بررسی همگرایی مدل (مانایی یا نامانایی)	۹۳
۱-۲-۳-۴	آزمون همگرایی	۹۳
۳-۳-۴	آزمون معنی داری ضرایب تخمین زده شده	۹۴
۱-۳-۳-۴	آزمون والد	۹۴
۴-۴	برازش مدل	۹۵
۱-۴-۴	نتایج آزمون همگرایی	۹۶
۲-۴-۴	نتایج آزمون ناهمسانی واریانس	۹۶
۳-۴-۴	نتایج آزمون متغیرهای اضافی (Redundant Variable Test)	۹۷
۵-۴	فرآیند اجرای آزمون فرضیه‌ها	۹۸
۱-۵-۴	آزمون فرضیه اول	۹۸
۲-۵-۴	آزمون فرضیه دوم	۹۹
۶-۴	خلاصه و نتیجه گیری	۹۹

فصل پنجم نتیجه گیری، پیشنهادها و توصیه های سیاستی

۱-۵	مقدمه	۱۰۲
۲-۵	خلاصه مطالب	۱۰۲
۳-۵	آزمون فرضیه ها	۱۰۴
۴-۵	نتیجه گیری کلی	۱۰۵

عنوان

صفحه

- ۵-۵-۵- پیشنهادهای سیاستگذاری ۱۰۶
- ۵-۵-۱- پیشنهاد های سیاست گذاری حاصل از نتایج تحقیق ۱۰۶
- ۵-۵-۲- پیشنهادات سیاست گذاری کلی ۱۰۷
- ۵-۶- پیشنهاد برای مطالعات آتی ۱۰۸

پیوست ها

- پیوست (۱-۴) نتایج برآورد مدل ۱۱۰
- پیوست (۲-۴) نتایج آزمون هم انباشتگی با استفاده از آزمون دیکی فولر ۱۱۱
- پیوست (۳-۴) نتایج آزمون عدم وجود ناهمسانی واریانس با استفاده از آزمون وایت ۱۱۲
- پیوست (۴-۴) نتایج آزمون تأثیر معنی داری متغیر های موجود بر روی متغیر وابسته با استفاده از آزمون متغیر های اضافی ۱۱۳
- پیوست (۴-۴) نتایج آزمون تأثیر معنی داری متغیر های موجود بر روی متغیر وابسته با استفاده از آزمون متغیر های اضافی ۱۱۴
- پیوست (۴-۴) نتایج آزمون تأثیر معنی داری متغیر های موجود بر روی متغیر وابسته با استفاده از آزمون متغیر های اضافی ۱۱۵
- پیوست (۴-۴) نتایج آزمون تأثیر معنی داری متغیر های موجود بر روی متغیر وابسته با استفاده از آزمون متغیر های اضافی ۱۱۶
- پیوست (۴-۵) آزمون فرضیه ی تأثیر مثبت آزاد سازی تجاری بر رشد اقتصادی کشور ایران با استفاده از آزمون والد ۱۱۷
- پیوست (۴-۶) آزمون فرضیه ی تأثیر مثبت سرمایه انسانی بر رشد اقتصادی کشور ایران با استفاده از آزمون والد ۱۱۷
- منابع و ماخذ ۱۱۸
- Abstract ۱۲۶

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول (۱-۲) مقادیر اولیه متغیرها برای سالهای ۹۱-۱۹۹۰ (میلیون دلار).....	۳۹
جدول (۲-۲) نتایج حاصل از حذف تعرفه هادرسالهای ۹۱-۱۹۹۰ (میلیون دلار).....	۴۰
جدول (۳-۲) مربوط به دوره های آزادسازی.....	۴۳
جدول (۴-۲) نتایج رگرسیونی معادله ی (۱۶).....	۴۹
جدول (۵-۲) نتایج تخمین مدل جاذبه.....	۶۴
جدول (۱-۳) راهکار توسعه و راهبرد تجاری در طی برنامه های توسعه کشور.....	۷۱
جدول (۱-۴) نتایج برآورد مدل.....	۹۵
جدول (۲-۴) نتایج آزمون هم انباشتگی با استفاده از آزمون دیککی فولر.....	۹۶
جدول (۳-۴) نتایج آزمون عدم وجود ناهمسانی واریانس با استفاده از آزمون وایت.....	۹۷
جدول (۴-۴) نتایج آزمون تاثیر معنی داری متغیرهای موجود بر روی متغیر وابسته با استفاده از آزمون متغیرهای اضافی.....	۹۸
جدول (۵-۴) آزمون فرضیه تاثیر مثبت آزادسازی تجاری بر رشد اقتصادی کشور ایران با استفاده از آزمون والد.....	۹۹
جدول (۶-۴) آزمون فرضیه تاثیر مثبت سرمایه انسانی به دلیل آزادسازی بر رشد اقتصادی کشور ایران با استفاده از آزمون والد.....	۹۹